

Lausunto eduskunnan talousvaliokunnalle 9.11.2021

Roope Uusitalo

Helsingin yliopisto

Asia: HE 207/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yritysten määräaikaisesta kustannustuesta annetun lain muuttamisesta

Lakiesitys

Hallituksen esityksen mukaan käynnistettäisiin koronaepidemian aikana tappioita kärsineille yrityksille viides kustannustuen hakukierros. Tukea myönnettäisiin samoilla periaatteilla kuin aikaisemmillä kierroksilla mutta lakiin otettaisiin erillinen lista n. 40 toimialasta, joilla toimivat yritykset ovat tukeen oikeutettuja. Muiden toimialojen yritykset voisivat tukea saada, jos niiden liiketoimintaa rajoitetaan viranomaispäätöksellä tai jos niiden asiakasmäärä viranomaispäätöksen vuoksi pienenee merkittäväällä tavalla.

Kuten aikaisemmillä tukikierroksilla ja kuten alkuperäisessä kustannustukimallia koskevassa ehdotuksessa (Virhriälä ym. 2020) tukea myönnettäisiin niille yrityksille, joiden liikevaihto on pienentynyt vähintään 30 prosenttia. Tuki on kohdistettu kustannuksiin, joita yritysten on vaikea sopeuttaa nopeasti. Tällaisiksi lasketaan kiinteät kustannukset ja henkilöstökulut.

Henkilöstökulujen osalta on syytä huomauttaa lisäksi että tuen kohteena ovat siis epidemian aikaan jäljellä olevan henkilöstön palkkakustannukset, joita yritys pitää toimintansa jatkamisen kannalta välttämättömänä - ei esimerkiksi jo lomautetun henkilöstön kustannukset. Toinen peruste tuen kohdentamiselle henkilöstökuluihin on tarve tukea työllisyyttä ja siten ehkäistä vakavien pitkäaikaisten työttömyyteen liittyvien ongelmien syntymistä.

Kustannustuen perustelut

Kustannustuki on suoraa vastikkeetonta tukea yritysten omistajille ja siten sekä tulonjako- että ohjausvaikutuksiltaan hyvin poikkeuksellinen yritystuki. Koronakriisin aikana tukea on kuitenkin pidetty perusteltuna, jos yrityksiä tukemalla voidaan ehkäistä sellaisia konkurssseja, joissa tuhoutuu paljon yrityksen organisaatioon sidottua pääomaa, jonka uudelleenrakentaminen vie paljon aikaa. Samalla tavoitteena on ollut estää konkurssiaallosta seuraava työttömyyden kasvu ja tällaisesta työttömyyden kasvusta seuraavat taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat.

Kustannustuen perimmäisenä tavoitteena ei siis ole suojella konkurssissa tappioita kärsivien omistajien omaisuutta eikä esimerkiksi toimia jonkinlaisen reiluusperiaatteen mukaisena epidemian kustannusten jakomekanismina tappioita kärsineille yrityksille.

Työmarkkinoiden tämänhetkinen tilanne

Koronaepidemian taloudelliset vaikutukset ovat olleet Suomessa paljon odotettua pienempiä. Kriisin alkaessa pelättiin talouden voimakasta supistumista ja pitkään kestävää palautumista kriisin vaikutuksista. Toimintatapojen mukauttamisen ja nopean rokotuskehityksen sekä valtion ja keskuspankkien voimakkaan talouden elvytyksen ansiosta talouskehitys on ollut selvästi ennustettua parempaa. Esimerkiksi konkurssien määrä epidemian aikana on ollut epidemiaa edeltävää aikaa pienempi, jopa tilapäisten konkurssimenettelyä rajoittavien säännösten umpeuduttua. Työllisyys on palannut epidemiaa edeltävälle tasolle ja esimerkiksi valtiovarainministeriön ennusteen mukaan BKT on palaamassa aikaisemman trendikehityksensä mukaiselle uralle.

Kustannustuen tarve

Yritysten tukeminen epidemian aikana oli tarpeellista pääasiassa normaaliaikana taloudellisesti kannattavien yritysten konkurseista aiheutuvien negatiivisten ulkoisvaikutusten tähden sekä työttömyyden kasvun estämiseksi. Tämä tarve on työmarkkinoiden elpymisen jälkeen poistunut. Lähes kaksi vuotta epidemian alun jälkeen ei myöskään enää voi perustella tukea kustannuksilla, joiden sopeuttaminen nopeasti olisi yrityksille vaikeaa.

Tällä hetkellä relevantteja ovat lähinnä ongelmat, joita syntyy yritystoiminnassa, jota säännellään suoraan esimerkiksi asiakaspaikkoja rajoittamalla. Tällaiselle yritystoiminnalle koituvien yhteiskunnan kokonaisedun vaatimista rajoituksista johtuvien tappioiden kattaminen on edelleen perusteltua. Tosin esimerkiksi kokoontumisrajoituksia ei tällä hetkellä ole enää voimassa. Ravintoloiden aukioloaikoja säädellään edelleen useissa maakunnissa mutta maakunnallisten rajoitustenkin vaihtoehtona on koronapassin edellyttäminen. Tilanne voi tuki nopeastikin muuttua, jos epidemiatilanne pahenee.

Kustannustuesta aiheutuvat ongelmat

Kustannustukijärjestelmää suunniteltaessa pyrittiin järjestelmä rakentamaan siten että se kohdistaisi tuen eniten epidemiasta kärsineille yrityksille ja että tukijärjestelmä ei vääristäisi yritysten kannustimia. Kumpikin ongelma oli kohtuullisesti ratkaistavissa ensimmäisellä tukikierröksellä, mutta vaikeutuu tukijärjestelyjen pitkittyessä.

Tukea myönnetään yrityksille, joiden liikevaihto on pienentynyt koronaepidemiaa edeltävään aikaan verrattuna. Yritysten liikevaihdossa on luonnollisesti paljon myös muista syistä johtuvaa vaihtelua ja osa tuesta menee siksi väkisinkin yrityksille, joiden liikevaihto on pienentynyt täysin epidemiasta riippumattomista syistä. Ongelma on sitä suurempi, mitä pidempi on ajanjakso tukikuukausien ja verrokkiajankohdan välillä. Ongelma siis kasvaa tukijärjestelmän voimassaolon pitkittyessä ja pahimmillaan johtaa kannattamattoman yritystoiminnan ylläpitämiseen tukijärjestelmän avulla.

Kaikkiin tukijärjestelmiin liittyvien yritysten kannustimien vääristymisen minimoimiseksi tukijärjestelmä rakennettiin alun perin siten että tuki perustuu jo toteutuneisiin kustannuksiin. Tämä ei luonnollisesti onnistu enää tukijärjestelmän voimassaolon pitkittyessä. Jos yritysten kustannustukijärjestelmän voimassaoloa halutaan edelleen jatkaa, sen kohdentaminen pitäisi suunnitella uudestaan siten että tukijärjestelmä ohjaa yritysten käyttäytymistä haluttuun suuntaan.